

Priloga: Rzd-01-17-00015-01

Datum: 27.10.2017

opis enote nesnovne kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00059**

Ime enote: **Skodlarstvo**

Sinonimi imena enote:

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

rokodelska in obrtniška znanja, znanja o prostoru, znanja o rastlinskem svetu

Tipološka gesla:

izdelovanje skodel, krovstvo, tesarjenje

Kratek opis:

Skodlarstvo je obrtna dejavnost z bogato tradicijo, ki obsega izdelovanje lesenih skodel in kritje streh stanovanjskih, gospodarskih, občasno naseljenih in drugih stavbnih objektov s skodlami, največkrat v višje ležečih območjih Slovenije

Opis:

Skodlarstvo je izdelovanje skodel, cepljenih (kalanih) lesenih deščic iz lesa iglavcev. Danes je živo kot redka obrtna dejavnost, s katero se ukvarja nekaj posameznikov. Ti skodle izdelujejo in z njimi krijejo strehe stanovanjskih, gospodarskih, občasno naseljenih stavb in drugih objektov (npr. kapelic), največkrat v višje ležečih ali gozdnatih območjih Gorenjske, Koroške, Štajerske, Notranjske, Kočevske in severne Primorske.

Ime skodla verjetno izvira iz italijanske besede scandola, latinske besede 'scandula' in nemškega poimenovanja za cepljeno leseno deščico 'die Schindel'. Na Gorenjskem skodle imenujejo 'šinkli', na Štajerskem 'šikli', na Koroškem 'šinktli', na Notranjskem in Kočevskem pa 'šindre'.

Skodlar za njihovo izdelavo poleg osnovnega gozdarskega in tesarskega orodja (sekira, žaga) potrebuje tudi sekiro 'deščivnico', lesen bat ter sekiro 'žapoho', namenjeno obtesavanju skodel. Za ravnanje skodel na strehi je v uporabi 'hlapec' (manjši lesen lopar iz dveh pravokotno zbitih desk).

Zaradi naravne zaščite (smola) pred različnimi vremenskimi vplivi, kot so velike temperaturne razlike, mrzle zime in vroča poletja s točo, je za izdelavo skodel najprimernejši 'resonančni' les iglavcev ravne rasti z gostimi letnicami in brez grč. V preteklosti so skodle izdelovali iz smrekovega, macesnovega in jelovega lesa (Notranjska in Kočevska), danes pa uporabljajo predvsem smrekov in macesnov les. Znano je, da so najbolj obstojne macesnove skodle, ki lahko zdržijo od 40 do 50 let, nekoliko manj (okoli 30 let) pa zdržijo smrekove skodle.

Drevesa za posek skodlar izbere v jesenskih mesecih v senčnih gozdovih med 600 in 800 m nadmorske višine. Izbrana drevesa pozimi, ko les nima sokov, posekajo in hlodovino pospravijo v delavnico. Tam hlod razrežejo na dele ('rigl', 'rkle' ...), dolge med 30 in 100 cm, te pa skodlar razcepi na okvirno 8 čim bolj enakih delov

('krhljev', 'špeut') in iz njih odstrani stržen lesa, ki je slabše kakovosti. Odstrani tudi lubje, nato začne cepiti skodle tako, da v smeri rasti vlaken z rezilnim nožem in batom cepi oz. kala prej narezane lesene dele. Skodle so glede na vrsto lesa in velikost strehe različnih dolžin (macesnove do 60 cm, smrekove do 100 cm), debele do 14 mm, široke pa od 10 do 17 cm. Ročno cepljenje skodel na njihovi površini ustvari drobne žlebiče, zaradi katerih voda hitreje odteka, to pa omogoča njihovo dolgotrajno obstojnost. Sledi zlaganje skodel v skladovnico, katero na vrhu skodlar primerno obteži ter tako pusti sušiti na zraku od enega meseca do enega leta. Za kritje čebulasto oblikovanih streh (npr. cerkvenih zvonikov) mora skodle pred kritjem opariti v mešanici lanenega olja in vode v kotlih in jih nato primerno ukriviti. Da les obdrži zeleno obliko, skodle ohladi v mrzli vodi.

Strehe s skodlami krijejo od pomladi do pozne jeseni. Prekrivanje skodlar začne na spodnjem robu strehe, kjer kap strehe najprej ojača z deskami. Da se skodle na strehi dobro prilegajo druga drugi, jih pred prabitjem po potrebi tudi obteše. Čez kap strehe z nerjavečimi žebli (v preteklosti z lesenimi 'cveki', v 20. stoletju s kovanimi žebli 'šinklarji') tesno drugo ob drugi poševno ali pravokotno na late pribije skodle. Pri dvoslojnim prekrivanju čez spodnjo vrsto, kjer se po dve skodli stikata, doda čez skodle, ki prekrijejo njihov stik. Pri troslojnim prekrivanju čez pribije še eno plast oz. 'pleno' skodel. Sledi naslednja vrsta skodel, ki jo doda na približno tretjino dolžine spodnje vrste.

Na Slovenskem se je skozi čas razvilo več geografsko pogojenih načinov kritja streh, od katerih je bilo kritje z lesom, poleg kritja s slamo, najbolj razširjeno. O tem pričajo srednjeveške upodobitve na freskah v Crngrobu (1460–1470), skice Ivana Klobučariča (Johannes Clobucciarich) po 1601 in Valvasorjeve upodobitve z lesom kritih stavb (1678 in pozneje).

Kritje s skodlami je bilo bolj prisotno v višje ležečih in gozdnatih območjih (Gorenjska, Koroška, Savinjska dolina, južno Pohorje, Zasavje, Kočevska, Notranjska in Idrija) vse do sredine 60. let 20. stoletja, ko so skodle izdelovali predvsem kmetje in gozdni delavci. Skodlarstvo kot dejavnost je skoraj izumrlo v 70. letih 20. stoletja, ko so tovrstne naravne kritine nadomestile cenejše industrijsko izdelane. Konec 20. stoletja, ko je v ospredje stopil ekološki vidik kritja stavbnih objektov z naravnimi materiali, pa je skodlarstvo kot obrtna dejavnost ponovno oživelo.

Datacija:

tretja četrtina 15. stol., prva četrtina 17. stol., zadnja četrtina 17. stol., sredina 20. stol., zadnja četrtina 20. stol.,

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **OSTALO (OSTALO)**

Opis lokacije:

Gorenjska, Koroška, Štajerska, Notranjska, Kočevska, severna Primorska

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **0** X: **0**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI več nosilcev

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00059.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Matej Povše, 2011

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja nesnovne dediščine**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za nesnovno dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Slovenski etnografski muzej**

Strokovna področja:

etnologija, gozdarstvo, lesarstvo

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register nesnovne kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Vršič - Ruska kapelica (EŠD 855)

Celje - Celjski grad (EŠD 58)

Predjama - Grad Jama (EŠD 569)

Zgornje Palovče - Domačija Zgornje Palovče 5 (EŠD 885)

Kočevski Rog - Baza 20 (EŠD 271)

Kamniška Bistrica - Kapela Lurške Matere božje (EŠD 2357)

Kranj - Cerkev sv. Marjete na Šmarjetni gori (EŠD 15118)

Velika Planina - Pastirsko naselje (EŠD 140)

Velika Planina - Preskarjeva bajta (EŠD 12033)

Register premične kulturne dediščine:

Slovenski etnografski muzej

Muzeji radovljiške občine Radovljica

Tehniški muzej Slovenije

9. UTEMELJITEV VPISA

Kritje stavbnih objektov z lesom sodi med najstarejše načine kritja v našem prostoru, ki je bilo pogojeno predvsem s količino lesa, ki je bila na voljo. Izdelovanje in kritje objektov s skodlami je danes predvsem obrtna dejavnost, ki je zaradi cenejše industrijsko izdelane kritine v 70. letih 20. stoletja skoraj izumrla, ob koncu 20. stoletja pa s porastom zanimanja za kritje objektov z ekološko neoporečnimi materiali in za restavratorske posege ponovno pridobila veljavo. Danes posamezniki, ki se ukvarjajo z izdelovanjem skodel, sledijo znanju o naravi in okolju, ki so ga večinoma prevzeli od starejših generacij in ga uspešno ohranjajo ter prenašajo naprej.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitev: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **centroid ni določen**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **27.10.2017**

Št.: **Rzd-01-17-00015-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-17-00015-11-01

Datum: 27.10.2017

opis nosilca enote nesnovne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00059**

Ime enote: **Skodlarstvo**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **171**

Bojan Koželj

Stahovica 29a, 1242 Stahovica

<http://www.skodlarstvo.si>

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Bojan Koželj se z izdelovanjem skodel in prekrivanjem streh s to vrsto kritine v Sloveniji pa tudi izven njenih mej ukvarja od leta 1987, ko je registriral domačo obrt. Znanje in veščine je prevzel od svojega deda in očeta.

Skodle izdeluje predvsem iz macesnovega in smrekovega lesa, ki ga največ dobi v gozdovih doline Kamniške Bistrice, na Štajerskem in Kočevskem. Skodle izdeluje v domači delavnici v Stahovici, kjer jih tudi suši. Delo doma poteka predvsem med novembrom in majem, zatem sledi delo na terenu. Strehe največkrat krije dvoslojno, to pomeni, da skodle pribije na late v vertikalni legi, v drugem sloju pa stik dveh spodnjih skodel prekrije z zgornjo.

Bojan Koželj je skupaj s svojimi delavci s skodlami prekril številne spomeniško zaščitene objekte, na primer objekte v Bazi 20, cerkvene objekte (Ruska kapelica na Vršiču, Uršlja gora, Šmarjetna gora), gradove (Predjamski grad, Celjski grad) in pripadajoče objekte (obzidje Blejskega gradu), občasno naseljene pastirske stavbe na Veliki planini in zapornice na reki Kamniška Bistrica v Stahovici.

Znanje izdelovanja skodel in kritja streh predstavlja na sejnih po Sloveniji in tujini. Prav tako znanje predaja mlajšim generacijam na delavnicah v okviru srednješolskih programov.

Leta 2002 je podjetje Bojana Koželja pridobilo znak kakovosti v graditeljstvu, ki ga izdelkom in storitvam, ki izpolnjujejo visoke, strokovno pripravljene in mednarodno primerljive zahteve glede kakovosti, podeljuje Gradbeni inštitut ZRMK.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **STAHOVICA (KAMNIK)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **470644** X: **125988**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00171.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Matej Povše, 2011

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **27.10.2017**

Številka: **Rzd-01-17-00015-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI